

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษถึงความสัมพันธ์ในแง่ของทัศนคติ ต่อการเสพยาบ้า และการเปิดรับสื่อมวลชนที่เกิดจาก การสื่อสารในครอบครัว ซึ่งรูปแบบเฉพาะ ของแต่ละครอบครัว รวมทั้งการเปิดรับสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในเรื่องการเสพยาบ้า

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารของครอบครัว

ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันพื้นฐานในทุกๆ สังคม และเป็นสถาบันแรกของมนุษย์ทุกคน เราใช้เวลาอยู่กับครอบครัวมากกว่าอยู่ในที่อื่นใดโดยเฉพาะวัยเด็กถึงวัยรุ่น เนื่องจากยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตและกฎหมาย ที่อยู่ร่วมกันในบ้าน บ้านเดียวกันและมีปฏิสัมพันธ์กัน มีการให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์นั้นอาจจะแน่นแฟ้นมั่นคงหรือไม่กระชับ สั่นคลอน หรือร้ายแรง แต่ยังไม่ถึงแตกแยก ก็ยังนับเป็นครอบครัวอยู่ (สมาคมคนเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524 : 1)

William Rogers ให้ความหมายว่า “ครอบครัวคือ ระบบของการปฏิสัมพันธ์ที่มีการจัดระเบียบซึ่งประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยปกติประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกอย่างน้อย 1 คน อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลานานพอสมควร และมีการสร้างความคิดฝันต่างๆ ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเป็นระยะเวลานาน” (William Rogers, 1884 : 133)

Kathleen M.Galvin และ Bernard J.Brommel นักวิชาการด้านการสื่อสารของครอบครัวกล่าวไว้ว่า “โดยทั่วไปเราจะอ้างถึงครอบครัวเหมือนเป็นเครือข่าย (NETWORK) ของ

บุคคลที่มามีส่วนร่วมจากการอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งการอยู่ร่วมกันของสมาชิกมาจากสายสัมพันธ์ของการสมรส สายสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือโดยกฎหมายรวมถึงคนที่พิจารณาตนเองเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว และคนซึ่งมีส่วนร่วมในความหวังในอนาคตของกันและกัน” (Kathleen M.Galvin and Bernard J.Brommel, 1991 : 3)

โดยทั่วไปครอบครัวมีหน้าที่อยู่ 4 ประการคือ (จรรยา สุวรรณทัต, 2530 อ้างใน พัทณี เขยจรรยา และประทุม ฤกษ์กลาง, 2531:9)

- หน้าที่เศรษฐกิจ (Economic Function) พ่อแม่มีหน้าที่หาเงินมาเลี้ยงดูบุตรให้ได้
- หน้าที่ในการให้สถานภาพ (Status Function) คือ ครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ในการที่จะปฐมนิเทศบุตรหลานในครอบครัวของตนเอง ให้รู้จักสถานภาพของตนตามความเห็นพ้องต้องกันของสังคม เช่น สอนว่าสถานภาพการเป็นพ่อเป็นแม่เป็นอย่างไร สถานภาพการเป็นแม่เป็นอย่างไร การเป็นบุตรหลานนั้นเป็นอย่างไร
- หน้าที่ในการสืบต่อ (Reproduction Function) ครอบครัวมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบและมีลูกหลานสืบสกุลต่อไป
- หน้าที่ในการอบรมให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม และให้ความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย (Functions of Socialization and Security Giving)

ลักษณะของครอบครัวไทย

สำหรับครอบครัวของคนไทยในชนบท แต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายในครอบครัวมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก มีทั้งสามี ภรรยา บุตร ปู่ย่าตายาย และญาติอื่น ๆ ทำให้เกิดเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ หรือครอบครัวขยาย แต่ปัจจุบันภาวะทางเศรษฐกิจบีบคั้นทำให้ขนาดของครอบครัวเล็กลงกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว

ลักษณะของครอบครัวไทยในสังคม ให้ความรักแก่สมาชิกในครอบครัวในด้านต่าง ๆ คือ ความรักและความเคารพระหว่างสามีภรรยา ความรักของบิดาและมารดา ความรักและ

ความกตัญญูรู้คุณคนเด๋า คนแก่ ผู้เคยอุปการะ บิดามารดาทุกคนจะยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อให้ลูก ๆ ทุกคนมีความสุขและส่งเสริมลูก ๆ ให้ได้มีการศึกษาตามอัธยาศัยของตน

จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการทางสังคม ทำให้ครอบครัวไทยสมัยใหม่มีสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยว ความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเสื่อมคลายลง กล่าวคือ สมาชิกในครอบครัวต่างต้องไปประกอบธุรกิจการงานภายนอกบ้านมากขึ้น สมาชิกภายในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น โดยหญิงชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน นอกจากนี้แล้ว ครอบครัวไทยสมัยใหม่ ยังนิยมความสะดวกสบายต่าง ๆ เพื่อมาสนองความต้องการในการดำรงชีพ รวมทั้งองค์กรและสถาบันต่าง ๆ เริ่มเข้ามาทำหน้าที่ทางสังคมแทนครอบครัว เช่น สถานะที่รับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น (ไพฑูริย์ เครือแก้ว, 2506 : 25-26)

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวนับเป็นกลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมากเพราะครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน มีความรู้สึกขั้นพื้นฐานในการสร้างพฤติกรรม และแบบแผนของท่าทีของแต่ละบุคคล (สมพงษ์ เกษมสิน, 2517 : 54-55) ในครอบครัวนี้เองที่จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมต่าง ๆ จากพ่อแม่ไปสู่เด็ก กระบวนการถ่ายทอดนี้ก็คือ การสื่อสารนั่นเอง

นักจิตวิทยา นักจิตวิทยาเด็ก นักสังคมวิทยา นักมนุษยวิทยา และผู้ทำงานทางด้านสังคมได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ประสบการณ์ที่เด็กได้รับตั้งแต่วัยเด็กเป็นอิทธิพลในการพัฒนาทางสังคมของเด็กที่สำคัญที่สุด อิทธิพลที่สำคัญที่ครอบครัวจะต้องให้เป็นพื้นฐานความต้องการของเด็ก คือ การมีสุขภาพที่ดี การมีความมั่นคงทางอารมณ์ และการพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ในสังคม (Williamson) 1958 : 121)

นอกจากนั้น ทฤษฎีทางจิตวิทยายังได้กล่าวถึงอิทธิพลของครอบครัวหรือพ่อแม่ว่ามีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก โดยแสดงให้เห็น 4 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะหนึ่งก็คือ การทำตัวให้เป็นแบบอย่าง (Modeling) จากการอบรมสั่งสอน (Instruction) ของพ่อแม่ หรือผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก (Irving L. Janis, 1969 อ้างใน มัทนา ไททยะโกมล, 2529)

การสื่อสารระหว่างพ่อแม่ลูกมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อเด็กเมื่อเติบโตขึ้น บ้านหรือครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแห่งเดียวที่ดูเหมือนว่า เด็กเกือบทุกคนจะต้องผ่านมาและเกี่ยวข้องกับ ตั้งแต่เกิด ความรู้ ค่านิยมต่าง ๆ ที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้แก่เด็กเป็นเรื่องที่เป็นไปอย่างอัตโนมัติ สิ่งที่คุณแม่รู้จะสำคัญน้อยกว่าสิ่งและวิธีการที่พ่อแม่ใช้ในการถ่ายทอดไปสู่ลูก ๆ กระบวนการเรียนรู้ของเด็กมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด กับแบบการสื่อสารภายในครอบครัวของพ่อแม่ลูก เพราะในแต่ละครอบครัวก็จะพัฒนารูปแบบลักษณะของตนขึ้นมา และมีความแตกต่างกันอย่างสำคัญในแต่ละครอบครัวเกี่ยวกับแบบการสื่อสารนี้ (มัทนา ไททยะโกมล, 2529)

โดยสรุปแล้วในทางการสื่อสาร ครอบครัวคือกลุ่มของบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลานาน โดยการสมรส ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือโดยทางกฎหมาย ซึ่งการอยู่ร่วมกันนี้ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ที่มีการจัดระเบียบในลักษณะเป็นระบบในการส่งข่าวสารข้อมูลแก่สมาชิก

หน่วยของครอบครัวจะมีการจัดระเบียบในแง่ที่สมาชิกในครอบครัวมักจะมีบทบาทเฉพาะ ได้แก่ การเป็นพ่อ แม่ ลูกสาว พี่ชาย น้องสาว ฯลฯ พฤติกรรมการสื่อสารระหว่างสมาชิก และการตอบสนองต่อปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกคนอื่น ๆ จะมีแนวทางเฉพาะสอดคล้องกับแต่ละบทบาท แนวทางของพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างกันนี้เป็นสิ่งที่เราคาดคะเนได้

ในการสื่อสารของครอบครัวนั้น “การสื่อสารจะเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกันทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพันและการปรับตัวของครอบครัว เนื่องจากการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการเข้าใจในความหมายต่างๆ ร่วมกัน” รวมทั้งการสื่อสารยังใช้ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครอบครัวนอกเหนือจากหน้าที่ในการให้ความรักปกป้องคุ้มครองและหน้าที่ทางเศรษฐกิจ

ครอบครัวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่นี้แก่บุตรธิดาของตน กระบวนการนี้จะมีส่วนสำคัญต่อแบบแผน ความคิด ความสนใจ ทักษะคติและพฤติกรรม โดยครอบครัวจะทำหน้าที่ดังต่อไปนี้แก่สมาชิก

1. เป็นเสมือนโรงเรียน คือ เป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทความรู้สำหรับการดำเนินชีวิต
2. เป็นเสมือนศาลสถิตยุติธรรม เมื่อมีความไม่ลงรอยเกิดขึ้นในครอบครัวต้องมีการแก้ปัญหาอย่างมีหลักเกณฑ์ โดยเฉพาะสมาชิกฝ่ายปกครองระเบียบของครอบครัว เป้าหมายก็คือการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
3. เป็นเสมือนที่ประชุมทุกคนมีความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ พฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวจึงเป็นรูปแบบพื้นฐานที่ดีที่สุดของการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น
4. เป็นเสมือนคณะกรรมการ สมาชิกในครอบครัวจะดำเนินการในการแก้ปัญหาและตัดสินใจในแบบที่คล้ายกับเป็นคณะกรรมการ โดยร่วมกันขบคิดปัญหาต่างๆ
5. เป็นแหล่งนันทนาการ ถ้าสมาชิกในครอบครัวรู้สึกสนุกสนานในการแสดงออกในครอบครัวเหมือนการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน หมายถึงครอบครัวมรบายากาศที่ดี บ้านควรเป็นที่ผ่อนคลายความตึงเครียดจากภาระกิจประจำวันมีการสังสรรค์ในหมู่สมาชิกและแสวงหาความบันเทิงร่วมกัน
6. เป็นกลุ่มพัฒนาตนเองมีการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกเปิดอกพูดคุยถึงความรู้สึกต่าง ๆ ของตนและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญกับครอบครัว ซึ่งมีการสื่อสารภายในกลุ่มเล็กของตนเองและมีรูปแบบเฉพาะตัวตามแนวคิดของDavid Kantor และ William Lehr

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว หมายถึง “โครงสร้างและกระบวนการของการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวเช่น สามี-ภรรยา บิดา-มารดา -ลูก ซึ่งถือเป็นการวิเคราะห์การสื่อสารในระดับระหว่างบุคคลแทนที่จะเป็นระดับบุคคลโดยเดี่ยว” (พัชนี เขยจรรยา และประทุม ฤกษ์กลาง, 2531 : 14)

ตามแนวคิดของ David Kantor และ William Lehr ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาวิจัยในสาขาการสื่อสารในครอบครัว ได้แบ่งคุณลักษณะหรือแบบวิธีของการสื่อสารในครอบครัวออกเป็น 3 ประเภท คือ (David Kantor และ William Lehr, 1976 : 17)

1. การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด (Closed Family Communication)
2. การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด (Open Family Communication)
3. การสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย (Random Family Communication)

การสื่อสารในครอบครัวแต่ละแบบมีข้อดี และข้อด้อยในตัวเอง และอาจเป็นวิธีสร้างสรรค์หรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับทางเลือกสรรมาใช้ในแต่ละสถานการณ์

1. การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด หมายถึง แบบวิธีการเลือกสรรในครอบครัวที่เข้มงวดมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์อย่างรัดกุม ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์คือผู้ที่มีอำนาจสูงสุด ซึ่งมักจะ ได้แก่ พ่อ ผู้กำหนดกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ให้คำแนะนำและควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว ประเด็นของการสนทนาและข้อมูลข่าวสารที่ผ่านสื่อต่าง ๆ เข้ามาจะต้องถูกกลั่นกรองด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของครอบครัว ซึ่งจะกำหนดว่าอะไรบ้างที่สมาชิกควรจะได้ประสบพบเห็นและอะไรบ้างที่ไม่ควร

ในครอบครัวแบบนี้เด็กที่อ่านหนังสือได้ง่ายจะได้รับรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน ในทางตรงกันข้ามก็ใช้การลงโทษสำหรับเด็กที่ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ เรื่องของเวลามักเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในครอบครัวแบบนี้ว่ามีการวางระเบียบในเรื่องเวลาไว้อย่างเคร่งครัด มีตารางเวลาสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และทุกคนต้องรักษาระเบียบ เช่น จะต้องกลับถึงบ้านไม่เกิน 17.00 น. จะต้องเข้านอน 22.00 น. ข้อความที่ผู้ใหญ่มักพูดกับเด็กในครอบครัวแบบนี้ได้แก่ ข้อความในทำนองชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเกียรติยศของวงศ์ตระกูล

ข้อดีของครอบครัวแบบปิด

ครอบครัวแบบนี้มักจะแก้ไขสถานการณ์ที่ยุ่งยากได้โดยอาศัยวิธีการเชิงอำนาจนิยมซึ่งมีคุณประโยชน์หลายประการ ประการแรกการใช้อำนาจนิยมมักจะเน้นให้เกิดประสิทธิผล ประการที่สอง วินัยและการควบคุมพฤติกรรม สามารถให้ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยแก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี ในกรณีที่สมาชิกประพฤติตามครรลองของกฎระเบียบ ประการที่สาม การใช้

ทรัพยากรในครอบครัวแบบนี้ มักจะมีการจัดสรรอย่างรอบคอบ ไม่ปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจ

ข้อเสียของครอบครัวแบบปิด

ทำให้บุตรหลานไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ ปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอก ดำเนินกิจวัตรประจำวันอย่างเต็มไปด้วยข้อกำหนด

2. การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารที่สมาชิกในครอบครัวแต่ละคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความเป็นไปต่าง ๆ ภายในครอบครัวสูง แต่ทุกคนมีบทบาทค่อนข้างมาก และมีความยืดหยุ่นสูง แม้ว่าโดยปกติแล้วพ่อแม่จะมีอำนาจในบ้านมากกว่าลูก แต่ก็มีความเฉพาะที่จำเป็น กฎระเบียบของครอบครัวเป็นสิ่งที่ผ่อนผันและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น เวลาพร้อมรับประทานอาหารเช้า อาจเปลี่ยนแปลงโดยการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ในบ้าน หรือบางคนอาจจะไม่มารับประทานอาหารที่บ้านก็ได้ ประเด็นต่าง ๆ เป็นเรื่องที่พูดคุยถกเถียงกันได้ การโน้มน้าวใจเป็นวิธีการที่พ่อแม่มักใช้ได้ผลดีกว่าการแสดงอำนาจเหนือลูก ทุกคนมีสิทธิโน้มน้าวใจสมาชิกคนอื่น ๆ ให้ทำสิ่งที่ตนต้องการ แม้ว่าโดยปกติพ่อแม่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอำนาจในการจัดการต่าง ๆ ภายในบ้าน แต่โครงสร้างของอำนาจก็ไม่ได้เป็นไปอย่างตายตัว แต่ทุกคนมีสิทธิที่จะเสนอร่วมตัดสินใจและดำเนินการได้ ครอบครัวแบบนี้มีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกมาก พร้อมกันนั้นก็รับอิทธิพลจากภายนอกอยู่เสมอ ไม่มีการสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ที่ล้นหลามสู่ครอบครัวเหมือนครอบครัวแบบปิด

ข้อดีของครอบครัวแบบเปิด

สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิที่จะปรับความต้องการของตนเองให้ตรงกับครอบครัว เพราะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจและยึดถือเสียงข้างมากเป็นสำคัญ แต่ทุกคนสามารถมีอิทธิพลต่อครอบครัวได้ ครอบครัวแบบเปิดให้โอกาสแต่ละคนในการเจริญเติบโตสูงทั้งทางด้านอารมณ์สังคมและสติปัญญา

ข้อเสียของครอบครัวแบบเปิด

การมีสภาพต่อการแตกแยก ขาดความปรองดองเพราะต่างก็ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเมื่อมีข้อขัดแย้งขึ้น สมาชิกในครอบครัวมักมีจิตวิญญาณที่จะเอาชนะกัน การหวังที่จะอาศัยเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งนั้นพอจะเป็นไปได้ แต่การหวังที่จะให้ทุกคนเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์นั้นเป็นไปได้ยาก

3. การสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนสามารถทำอะไรตามที่ตนต้องการได้ กฎระเบียบต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวแบบนี้เป็นไปตามสบายในแบบฉบับของแต่ละคน เรื่องที่แต่ละคนสนใจมักเป็นเรื่องในปัจจุบัน ไม่มีเป้าหมายระยะยาวสำหรับอนาคต การใช้ทรัพยากรหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวแบบนี้ มักเป็นไปเพื่อจัดการกับปัญหาเฉพาะหน้า ครอบครัวแบบนี้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกสูง และรับอิทธิพลจากภายนอกมากตามอัธยาศัยของสมาชิกแต่ละคน ความเป็นอยู่เป็นไปตามความพอใจของแต่ละคนเช่น ในขณะที่คนอื่น ๆ นอนหลับ อาจจะมีบางคนทำงานหรือรับประทานอาหาร เวลาอาหารแต่ละมื้อไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับการจัดการในชีวิตประจำวันของสมาชิกแต่ละคน

ในสภาพที่ทำอะไรตามสบาย หากเมื่อใดที่ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อนั้นเราจะมองเห็นว่าครอบครัวแบบนี้ให้โอกาสแก่บุคคลที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพสร้างสรรค์ แต่หากว่าเมื่อใดดำเนินไปอย่างขรุขระเราจะมองเห็นว่าครอบครัวแบบนี้เป็นหนทางไปสู่ความแตกร้างได้ง่ายเด็ก ๆ อาจจะถูกปล่อยปละละเลยไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างเพียงพอ

แนวคิดจิตวิทยาวัยรุ่น

การศึกษาครั้งนี้ได้ให้ความสนใจกับวัยรุ่นในฐานะสมาชิกในครอบครัวและเป็นผู้รับสาร คำว่า "วัยรุ่น" ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า "adolescence" มาจากคำกริยาในภาษาละตินว่า "adolescere" ซึ่งหมายถึง การก้าวไปสู่สุติภาวะ เมื่อมีความหมายดังนี้ เรื่องของวัยรุ่นจึงควรเน้นหลักการศึกษาด้านกระบวนการของการพัฒนาทางด้านทัศนคติ ความเชื่อ และการปรับตัวทางด้านสังคมของบุคคลจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ (ปราณี รามสูตร, 2528 : 9)

ความหมายของคำว่า “วัยรุ่น” ได้มีผู้ให้คำนิยามและคำจำกัดความไว้หลายทาง เช่น Elizabeth B.Hurlock ให้ความหมายว่าวัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่เด็กมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายไปในทางที่แสดงให้เห็นชัดว่าเป็นชายหนุ่มหญิงสาว วัยนี้จะเป็นวัยที่สมองเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ มีพัฒนาการทางธรรมชาติและสังคม วัยนี้จะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นบรรลุนิติภาวะ มีความสามารถเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอย่างอิสระไม่ต้องอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของบิดามารดา สามารถรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และมีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม (Elizabeth B. Hurlock,1967 : 2)

สุชา จันทน์เอม ให้ความหมายของวัยรุ่นว่า คือวัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็กเป็นวัยที่เป็นสะพานไปหาวัยผู้ใหญ่ ไม่มีเส้นขีดขั้นที่แน่นอนว่าเริ่มเมื่อใด และสิ้นสุดวัยเมื่อใด แต่เรากำหนดเอาความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและรูปร่างเป็นสำคัญ (สุชา จันทน์เอม,2529 : 2-3)

โดยสรุปแล้ว วัยรุ่นคือช่วงบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กเพื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะปรากฏให้เห็นทางด้านร่างกายอย่างเด่นชัด รวมทั้งด้านจิตใจ สติ ปัญญา อารมณ์ และสังคมด้วย

อายุของวัยรุ่น

Arnold Gesell และ Luella Cole นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้แบ่งช่วงอายุวัยรุ่นไว้ดังนี้ (ประยูรศรี มณีสร,2532 : 15)

- วัยรุ่นตอนต้น (Early adolescence) ชาย 13-15 ปี หญิง 11-13 ปี
- วัยรุ่นตอนกลาง (Middle adolescence) ชาย 15-19 ปี หญิง 13-17 ปี
- วัยรุ่นตอนปลาย (Late adolescence) ชาย 19-21 ปี หญิง 17-21 ปี

สุชา จันทน์เอม แบ่งอายุของวัยรุ่นไว้ดังนี้ (สุชา จันทน์เอม,2529:2-3)

วัยรุ่นตอนต้น (Early adolescence) อายุ 13-15 ปี ร่างกายมีการเจริญเติบโตทางเพศอย่างสมบูรณ์ทั้งในเพศหญิงและชาย

วัยรุ่นตอนกลาง (Middle adolescence) อายุ 15-18 ปี มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความนึกคิด

วัยรุ่นตอนปลาย (Late adolescence) อายุ 18-21 ปี พัฒนาการเริ่มเข้าสู่สุ่วภาวะอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งมักมีการพัฒนาด้านจิตใจมากกว่าร่างกาย

แม้ว่าโดยทั่ว ๆ ไป วัยรุ่นเริ่มจากการมีสุ่วภาวะทางเพศคือชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์และให้กำเนิดบุตรได้จนถึงช่วงที่สามารถดูแลรับผิดชอบตนเองเป็นอิสระจากการปกครองของผู้ใหญ่ซึ่งแต่ละคนก็บรรลุสุ่วภาวะได้ไม่พร้อมกัน แต่การใช้อายุเป็นเกณฑ์ตัดสิน ก็เป็นวิธีที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาเห็นพ้องกันมากที่สุด โดยพิจารณาวัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจนถึงอายุที่ถือว่าบรรลุสุ่วภาวะซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วก็คือช่วงอายุประมาณ 13-21 ปี

พัฒนาการของวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่บุคคลมีพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน วัยรุ่นต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากวัยเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ดังนั้นในการศึกษาหรือเลี้ยงดูตลอดจนตัววัยรุ่นเองควรที่จะสนใจในพัฒนาการเหล่านี้ ซึ่งหากการพัฒนาการในแต่ละด้านดำเนินไปอย่างมีแบบแผน วัยรุ่นก็ย่อมมีสุขภาพกายและใจที่ดี พร้อมเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์

พัฒนาการของวัยรุ่นแบ่งออกได้ 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจอารมณ์ สติปัญญา และสังคม

พัฒนาการทางกาย “พัฒนาการทางกายของวัยรุ่นจะเห็นได้อย่างชัดเจน อัตราการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างรวดเร็ว” ประมาณได้ว่าน้ำหนักจะเพิ่มขึ้น ประมาณ 50% และส่วนสูงจะเพิ่มขึ้นในอัตรา 25%

เด็กผู้หญิงจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กผู้ชายประมาณ 1-2 ปี โดยเฉลี่ยแล้วเด็กหญิงจะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นอายุ 12 ปี ส่วนเด็กชายจะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเมื่ออายุ 14 ปี ในวัยนี้การเจริญเติบโตของลักษณะทางเพศจะเห็นได้ชัดและเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ

พัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ อารมณ์จะมีบทบาทต่อช่วงวัยรุ่นมาก ดังคำเปรียบเทียบกับว่าวัยรุ่นคือ วัยพายุคุกคาม วัยแห่งความกดดัน วัยวิกฤต และวัยรุ่น

วัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์สูง บางครั้งเชื่อมั่นในตนเองสูงไม่เชื่อฟังใครแต่บางครั้งก็รู้สึกหดหู่ หวาดกลัว กังวลใจ การปรับตัวของชีวิตวัยรุ่นค่อนข้างสับสน อารมณ์แปรปรวนง่าย ความรู้สึกต่าง ๆ จะรุนแรงไม่ว่าจะเป็นความโกรธ ความรัก ความอิจฉาริษยาหรืออื่น ๆ วัยนี้จะเป็นวัยแห่งความอยากรู้อยากเห็น อยากรทดลอง ต้องการเป็นอิสระ เชื่อมมั่นรุนแรง ชอบสมาคมและมีจินตนาการมาก

พัฒนาการทางสติปัญญา เมื่อเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นเซลล์สมองของเด็กส่วนใหญ่พัฒนาใกล้เต็มที่แล้วทำให้การคิดอ่านของวัยรุ่นมีความสามารถเพิ่มขึ้น มีความกระตือรือร้นมากขึ้น ความจำดี ใช้ความคิดของตนได้อย่างมีเหตุผลและลึกซึ้งแต่จะขาดความรอบคอบและยับยั้งชั่งใจ

พัฒนาการทางสังคม เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองคือเปลี่ยนแปลงทางกาย ความคิดและอารมณ์ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสังคมด้วยส่วนใหญ่วัยนี้จะต้องการความเป็นอิสระทำตัวเหินห่างจากสมาชิกในครอบครัวแต่จะติดกลุ่มเพื่อนความรู้สึกไว ไม่ชอบการรบกวนจากครอบครัว เริ่มสนใจเพศตรงข้าม

ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการ (Need) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ความต้องการเกิดขึ้นเมื่อ ร่างกายขาดความสมดุล หากไม่ได้รับการตอบสนองก็จะเกิดปัญหาตามมาได้

ตามปกติความต้องการทางร่างกายของวัยรุ่นก็ไม่แตกต่างกับเด็กเล็กหรือผู้ใหญ่ แต่ความต้องการทางอารมณ์และสังคมของวัยรุ่นนั้นจะมีลักษณะพิเศษเป็นลักษณะเฉพาะของวัยนี้

จากความคิดเห็นของนักจิตวิทยาและสังคมวิทยาของไทย เกี่ยวกับความต้องการของวัยรุ่นสามารถสรุปความต้องการของวัยรุ่นไทยได้ 4 ประการ คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527:39)

1. ความต้องการเกี่ยวกับเรื่องเพศ นับตั้งแต่การมีเพื่อนต่างเพศไปจนกระทั่งความคิดเกี่ยวกับการมีคู่ครอง
2. ความต้องการได้รับอิสระวัยรุ่นต้องการโอกาสในการที่จะมีอิสระในความคิด การตัดสินใจและกระทำบางสิ่งด้วยตนเอง
3. ต้องการการยอมรับนับถือจากสังคมโดยเฉพาะผู้ใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นอยู่ในระยะของการที่จะเริ่มเป็นผู้ใหญ่ หรือการได้รับความไว้วางใจจากผู้ใหญ่จะทำให้วัยรุ่นมีความภูมิใจในตนเอง
4. ความต้องการมีปรัชญาชีวิตหรืออุดมคติของตนเอง วัยรุ่นมักจะมองทุกสิ่งในชีวิตในแง่ของปรัชญา คือจะมองทุกอย่างในทางใดทางหนึ่งอย่างเอนเอียงมาก ถ้าชอบก็จะชอบมาก ถ้าไม่ชอบก็จะคัดค้านไม่ลื้มสุด และวัยรุ่นจะนับถือยึดถืออุดมคติที่เห็นว่าดีอย่างมาก และจะมีการต่อสู้อย่างรุนแรงหากมีใครจะมาทำลายอุดมคติของตน

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เป็นเหตุให้วัยนี้เป็นวัยที่เปราะบางต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากกระตุ้น โดยเฉพาะเรื่องเพศที่วัยรุ่นเกิดความต้องการและสนใจตามพัฒนาการ ดังนั้นวัยนี้จึงเป็นวัยที่ควรสนใจและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภายในของตนและสภาพแวดล้อมภายนอกถ้าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพวัยรุ่นก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์

แนวคิดการเปิดรับสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

การเปิดรับสื่อมวลชน

“การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกลุ่มคนจำนวนมากในสังคมโดยใช้ช่องทางคือสื่อมวลชน (mass media) ซึ่งสื่อมวลชนนั้นหมายถึงหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์” (อรนุช เลิศจรยาลักษณ์ :83)

การวิจัยครั้งนี้ ให้ความสนใจการสื่อสารมวลชนในแง่ของการเปิดรับสื่อมวลชนซึ่งมนุษย์ในสังคมปัจจุบันย่อมต้องการข่าวสารผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เหล่านี้

Samuel L.Becker ให้ความหมายของการเปิดรับข่าวสารโดยจำแนกการเปิดรับข่าวสารไว้ดังนี้คือ (Samuel L.Becker : 79-82)

1. การแสวงหาข้อมูล (Information Seeking) คือบุคคลจะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการ มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเรื่องทั่ว ๆ ไป
2. การเปิดรับข้อมูล (Information Receptivity) คือบุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจ อยากรู้ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่สนใจหรือมีผู้แนะนำมา หรือขณะที่อ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับคนก็จะตั้งใจอ่านหรือดูเป็นพิเศษ
3. การเปิดรับประสบการณ์ (Experience Receptivity) คือบุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

ในการรับข่าวสารต่างๆ ผู้รับสารย่อมมีกระบวนการเลือกสาร(Selective Process) ซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทักษะคิด ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ที่ไม่เหมือนกันของแต่ละบุคคล กระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วย

1. การเลือกเปิดรับ หรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง การที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจ หรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง โดยบุคคลมักจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดเดิมของตนเอง ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่ลงรอยกับความเข้าใจหรือทัศนคติเดิมของตนนั้นก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตใจหรือความไม่สบายใจ ที่เรียกว่า Cognitive dissonance

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) หมายถึง บุคคลเมื่อได้รับข่าวสารที่สนใจแล้วก็ตีความหมายความเข้าใจ ทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ ตามสภาวะร่างกาย สภาวะทางอารมณ์และจิตใจ เป็นต้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หมายถึง บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติของตนเองบุคคลต่างๆ จะมีพฤติกรรมในด้านการเปิดรับข่าวสารด้วยสาเหตุต่างๆ ได้แก่

- ความเหงา เพราะมนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพังต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่น
- ความอยากรู้ อยากเห็น เพราะเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการจะรับรู้ข่าวสาร เพื่อตอบสนองความต้องการของตน
- ประโยชน์ใช้สอย (Self Aggrandizement) โดยรับรู้ข่าวสารของตนเอง อาจจะได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความสุขกายสบายใจ
- สาเหตุจากตัวสื่อซึ่งมีลักษณะกระตุ้น ชี้นำ ทำให้ผู้รับข่าวสารต้องการได้ข่าวนั้นๆ เช่น คนดูโทรทัศน์แทนการออกนอกบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทุกคนมีธรรมชาติที่จะเปิดรับข่าวสารตลอดเวลาเพียงแต่จะเปิดรับสื่อโดยอย่างไรนั้น ก็ด้วยปัจจัยที่กำหนด ดังต่อไปนี้ (ขวัญเรือน กิตติวัฒน์, 2531 : 23-26)

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ และจิตวิทยาส่วนบุคคล มีแนวความคิดว่า คนเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมาก ในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกันซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับสติปัญญา ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ
2. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคนเรามักจะยึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ในการตัดสินใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดๆก็ตาม นั่นคือมักจะคล้อยตามกลุ่มในแง่ ความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกกระบวนการสื่อสาร เชื่อว่า ลักษณะต่างๆ ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ทำให้เกิดความคล้อยคลึงของการเปิดรับเนื้อหาของข่าวสาร รวมถึงการตอบสนองต่อเนื้อหาดังกล่าวไม่แตกต่างกันด้วย

นอกจากนี้แล้ว ในการเลือกรับข่าวสารต่างๆ ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ได้แก่ (Wilbur Schramm, 1973 : 121-122)

1. ประสบการณ์ ประสบการณ์ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน

2. การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสาร ผู้รับสารจะแสวงหาข่าวสาร เพื่อสนองจุดประสงค์ของตนอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. ภูมิหลังแตกต่างกัน ทำให้มีความสนใจต่างกัน
4. การศึกษาและสภาพแวดล้อม ทำให้มีความแตกต่างในพฤติกรรม การเลือกรับสื่อและเนื้อหาข่าวสาร
5. ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจที่ทำให้พฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารต่างกัน
6. บุคลิกภาพ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การใ้มน้ำใจจิตใจ และพฤติกรรมของผู้รับสาร
7. อารมณ์ สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสาร จะทำให้ผู้รับเข้าใจความหมายของข่าวสาร หรือ อาจเป็นอุปสรรคของความเข้าใจความหมายของข่าวสารก็ได้
8. ทัศนคติ จะเป็นตัวกำหนดท่าทีของการรับและตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือข่าวสารที่ได้พบ

องค์ประกอบที่กล่าวมานั้น ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจ ซึ่งยังมีองค์ประกอบทางด้านสังคมที่สามารถสร้างประสบการณ์ กล่อมเกลา ปลูกฝังความคิด ทัศนคติ ความรู้ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้รับข่าวสารได้ ซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อมของผู้รับสาร กลุ่มอ้างอิงหรือบุคคลที่ผู้รับสารเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย วัฒนธรรมประเพณีที่กำหนดให้บุคคลมีความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ กัน ลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น ความแตกต่างของ เพศ อายุ อาชีพ เป็นต้น

สื่อบุคคล

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป สื่อบุคคลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู/อาจารย์ เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมห้อง เพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่น

โรเจอร์สและชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker :1969) ได้กล่าวไว้ว่าในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใดๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอไปหรือให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพที่สุด สื่อที่ใช้ในการ กระตุ้นให้เกิดความสนใจยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนั้นจะเป็นประโยชน์มาก ในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการยอมรับสารนั้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจ

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถซักถามคำถามความเข้าใจ และมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้โดยทันที จัดเป็นลักษณะที่เป็นประโยชน์มาก

เสถียร เขยประทับ (2525) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบยุควิถี หากผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถไต่ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน การที่ของสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับปฏิริยาตอบสนองหรือปฏิริยาสะท้อนกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปลหรือตีความสาร และการเลือกจำสารได้
2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

นอกจากนี้ การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถแบ่งออกได้เป็น การติดต่อสื่อสารโดยตรง และการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่ม (เสถียร เขยประทับ,2525)

1. การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) การติดต่อโดยตรงนี้ ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ข่าวสารโดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้ หากประชาชนหรือผู้รับสารสงสัย ไม่เข้าใจก็สามารถทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารยังสามารถสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้น ในกิจการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือชักจูงโน้มน้าวใจจึงนิยมใช้การติดต่อสื่อสารโดยตรง แต่มีข้อจำกัดคือ การสื่อสารประเภทนี้ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลาและแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2. การติดต่อโดยกลุ่ม (Group contact of community public) คือการติดต่อโดยผ่านกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่าง ๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ ดังที่ บลูมเมอร์ (Blumer, 1969) กล่าวไว้ว่า สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ทั้งหมด จะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมของบุคคล เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปสู่ทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมีความสนใจไปในทางนั้นด้วย การติดต่อโดยกลุ่มนี้อาจทำได้โดยการประชุม อภิปราย และสนทนาภายในกลุ่ม คือจัดกลุ่มคนที่มีความสนใจกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกันซึ่งจะมีส่วนในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารนั้น

ลาซาร์เฟลด์ และเมนเซน (Lazarsfeld and Menzel, 1968:97) ได้ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟัง เป็นไปได้ยากกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้าเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจและความเห็นของผู้ที่เขารู้จัก และนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรเจอร์ (Rogers, 1971) ได้แสดงการเปรียบเทียบลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างข้อสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลและสื่อมวลชนได้ดังนี้

ลักษณะ	สื่อระหว่างบุคคล	สื่อมวลชน
การไหลของข่าวสาร	เป็นแบบสองทาง	เป็นแบบทางเดียว
ลักษณะของการสื่อสาร	เป็นแบบตัวต่อตัว	ไม่มีลักษณะแบบตัวต่อตัว
ปริมาณของปฏิริยายาตอบ-สนองในขณะที่ทำการสื่อสาร	สูง	ต่ำ
ความสามารถในการลดกระบวนการเลือกในทางจิตวิทยาในการเลือกรับสาร	สูง	ต่ำ
ความเร็วในการส่งสารไปยังผู้รับสารจำนวนมาก	ค่อนข้างช้า	ค่อนข้างเร็ว
ผลที่อาจเกิดขึ้น	การก่อตัวของทัศนคติ	การเปลี่ยนแปลงความรู้และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge) และทัศนคติ (Attitude)

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge)

ความรู้ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนที่จะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ โดยแบ่งออกเป็นความรู้ต่อสถานการณ์หนึ่งๆ หรือความรู้ต่อเรื่องกว้างๆ (Bickhard H. Mark, 1980 :45)

ความจริงแบ่งเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง (Facts) หรือความคิด (Idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (Insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

ความรู้ทำให้รู้ถึงความสามารถในการจำและระลึกถึงเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่เคยพบมาแล้ว แบ่งได้ดังนี้

- ก. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา
- ข. ความรู้เกี่ยวกับวิธีและการดำเนินการที่เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- ค. ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวความคิดและโครงสร้าง

การประเมินผลด้านความรู้ หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมในเนื้อหาที่ได้เรียนรู้ และทักษะในการใช้เนื้อหาความรู้ ซึ่ง บลูม (Bloom) และคณะได้แยกระดับความรู้ไว้ 6 ระดับดังนี้ (Bloom S. Benjamin, 1956)

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติกระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้

2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายความว่า บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ และเปรียบเทียบความคิดอื่นๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้

3. ระดับของการนำไปใช้ (Application) สามารถนำเอาข้อเท็จจริงและความคิดที่เป็นนามธรรม (Abstract) ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม
4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของตนเอง
5. ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) คือการนำข้อมูลและแนวความคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creating) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม
6. ระดับของการประเมินผล (Evaluation) คือความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมและวัดข้อมูลตามมาตรฐานเพื่อให้ข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

เมื่อเด็กเปิดรับสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการเสพยาบ้าแล้วจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องโทษและพิษภัยของยาบ้าที่ถูกต้อง และสามารถเชื่อมโยงความรู้นั้นๆ เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ กล่าวคือ สามารถระลึกและรวบรวมสาระที่สำคัญเกี่ยวกับยาบ้าไปประยุกต์ใช้เป็นวิธีปฏิบัติตนที่ถูกต้องได้ นอกจากนี้ยังสามารถประเมินผลได้ถึงผลดี ผลเสียของยาบ้าที่มีต่อตนเองและสังคมได้อีกด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)

ความหมายของทัศนคติ

นอร์แมน แอล มัน(Norman L. Mun) : ความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ สถาบัน และข้อเสนอใดๆ ในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมอย่างเดียวกันตลอด (Mun L. Norman, 1971 : 77)

ไซรัล เมซาค และ ริชาร์ดสัน (Cyrus Mayshark and E. Richardson) : ระดับความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับภาวะจิตใจของบุคคลที่มีต่อวัตถุ เป็นศักยภาพของพฤติกรรมหรือส่วนที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางบวกหรือทางลบต่อสถานการณ์ บุคคล หรือวัตถุ ทัศนคติเป็นแรงที่มีอยู่

ภายในวัดได้จากปฏิกิริยาอย่างต่อเนื่อง ทักษะคิดเป็นสิ่งที่เกิดจากจิตใจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและจะแสดงออกทางกาย (Mayshark Cyrus and Richardson E, :76)

กอร์ดอน ออลพอร์ท (Gordon W. Allport) : เป็นภาวะทางจิตซึ่งทำให้บุคคลพร้อมที่จะตอบโต้ต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากประสบการณ์ และเป็นตัวกำหนดทิศทางที่แต่ละบุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งของและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง (พรพิมล วรวิมลพิรุฑพงศ์, 2527 : 8)

โดยสรุปทัศนคติเป็นเรื่องของจิตใจ ความเชื่อ ท่าทีความรู้สึก และความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น และต่อสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทัศนคตินี้มีผลให้มีการแสดงพฤติกรรมออกมา จะเห็นได้ว่าทัศนคติประกอบด้วยความคิดที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกนั้นออกมาโดยทางพฤติกรรมดังที่ การ์เดอ์ ลินด์เซ (Gardner Lindzey) และ เอลเลียต อาร์สัน (Elliot Arson) เชื่อว่าทัศนคติเป็นพลังสำคัญให้คนเราแสดงพฤติกรรม (Lindzey Gardner and Arson Elliot, 1969 : 271)

องค์ประกอบทัศนคติ

ซิมบาโด และ เอบบีเซน (Zimbardo and Ebbesen) กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติ 3 ประการ คือ (นันทิรัตน์ อยู่พล, 2531 : 32)

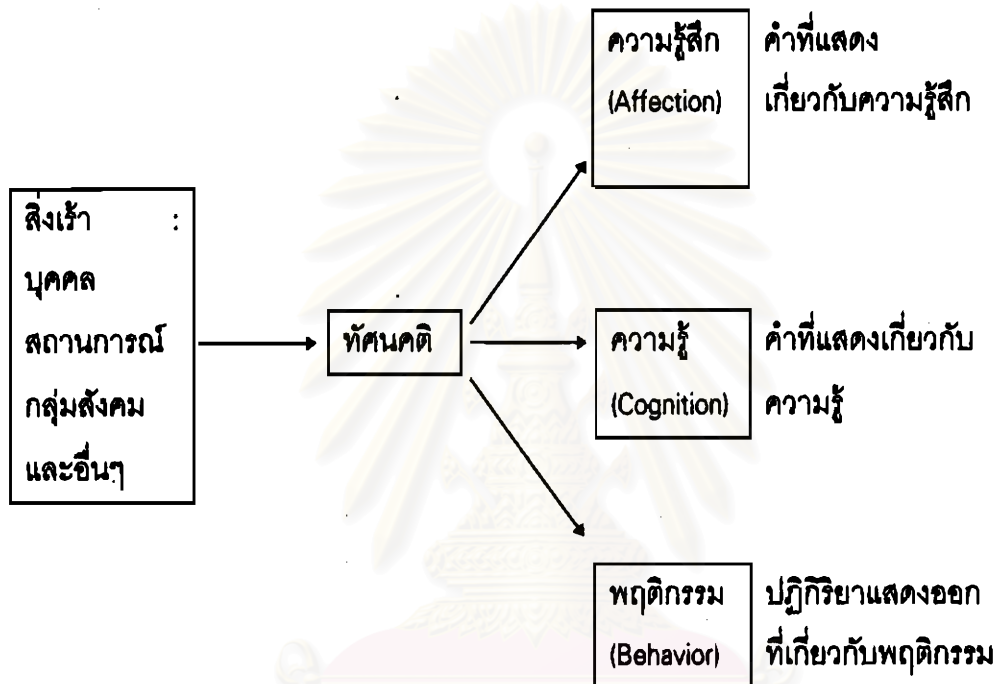
1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (The Cognitive Component) เป็นส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทั่วไปทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้หรือความคิดว่าสิ่งใดดีก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Component) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสิ่งต่างๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้นเป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละคน

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (The Behavioral Component) คือการแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

มิลตัน โรเซนเบิร์ก และ คาร์ล ฮอฟแลนด์ (Milton J. Rosenberg and Carl I. Hovland) ได้เสนอรูปแบบแผนภูมิขององค์ประกอบของทัศนคติ ดังนี้ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520 : 5)

แผนภาพ : องค์ประกอบของทัศนคติ

การเกิดของทัศนคติ (Attitude Formation)

ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learning) จากแหล่งทัศนคติ (Sources of Attitude) ต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย แหล่งที่ทำให้คนเกิดทัศนคติที่สำคัญ คือ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520 : 64-65)

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experiences) เมื่อบุคคลมีประสบการณ์เฉพาะอย่างต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางดีหรือไม่ดี จะทำให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้นไปตามทิศทางที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน

2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication from others) จะทำให้เกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารต่างๆ จากผู้อื่นได้ เช่น เด็กที่ได้รับการสั่งสอนจากผู้ใหญ่จะเกิดทัศนคติต่อการกระทำต่างๆตามที่เคยรับรู้มา

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) การเลียนแบบผู้อื่นทำให้เกิดทัศนคติขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น เด็กที่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่จะเลียนแบบการแสดงท่าชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามไปด้วย

4. ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) ทัศนคติบางอย่างเกิดขึ้นเนื่องจากความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงาน

เมื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของทัศนคติดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ก็คือการติดต่อสื่อสารทั้งนี้เพราะไม่ว่าทัศนคติจะเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง สิ่งที่เป็นแบบอย่าง หรือความเกี่ยวข้องกับสถาบันก็จะมี การสื่อสารแทรกอยู่ จึงอาจกล่าวว่าการสื่อสารเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างมากที่มีผลทำให้คนเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change)

เฮอเบิร์ต เคลแมน (Herbert C. Kelman) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในแง่ของกระบวนการที่เกิดขึ้น เขาเชื่อว่าทัศนคติอย่างเดียวกันอาจเกิดขึ้นในตัวบุคคลด้วยกระบวนการที่แตกต่างกันได้ เขาแบ่งกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลไว้ 3 ประการ คือ (Kelman C. Herbert, 1967 : 469-471)

1. การยินยอม (Compliance) จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อเขา และเพื่อมุ่งหวังให้เกิดความพึงพอใจจากบุคคลที่มีอิทธิพลนั้น การที่เขายอมทำตามสิ่งที่อยากให้เขาทำนั้นเพราะเขาคาดหวังว่าจะได้รับรางวัลหรือการยอมรับ ทัศนคติที่เกิดขึ้นจากกระบวนการยินยอมนี้ อธิบายได้ในแง่ของการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของบุคคลในสังคม

จำนวนทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปจากกระบวนการยินยอมนี้ ขึ้นอยู่กับความสำคัญของผลที่คาดว่าจะได้รับจากการยอมทำตามนั้นๆ จึงอาจกล่าวได้ว่าการยอมทำตามนี้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติซึ่งพลังที่ผลักดันให้คุณคลยยอมทำตามนี้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความมาก - น้อย หรือความรุนแรงของรางวัลและการลงโทษ เคลแมน กล่าวว่าบุคคลจะยอมทำตามในบางสิ่งบางอย่างก็ต่อเมื่อเขาอยู่ในภาวะที่ผู้มีอิทธิพลจะบังคับเขาได้ ดังนั้นการคาดหวังว่าบุคคลจะเกิดการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติที่ถาวรจากการยินยอมนี้ย่อมจะเป็นไปไม่ได้

2. การเลียนแบบ (Identification) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้น และเป็นผลมาจากการที่เขาต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี หรือที่พึงพอใจระหว่างตัวเขากับบุคคลหรือกลุ่มอื่น ความสัมพันธ์นี้อาจจะออกมาในรูปการรับเอาบทบาททั้งหมดของบุคคลหรือกลุ่มมาเป็นของตน หรือเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกัน บุคคลจะเชื่อในสิ่งที่เขารับมาหรือปฏิบัตินั้นเกี่ยวกับความต้องการที่อยากจะให้เกิดสัมพันธภาพตามที่ต้องการ ทัศนคติของบุคคลจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าให้เกิดการเลียนแบบนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งการเลียนแบบเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความดึงดูดใจ (Attractiveness) ของสิ่งเร้าที่มีต่อบุคคลนั้น การเลียนแบบจึงขึ้นอยู่กับพลัง (Power) ของแหล่งข่าว

เคลแมน อธิบายว่าเมื่อบุคคลยอมรับหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยใช้กระบวนการเลียนแบบแล้ว บุคคลนั้นมีแนวโน้มจะกระทำสิ่งดังกล่าวเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่จะดำรงไว้ซึ่งสัมพันธภาพบางอย่างในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความต้องการที่จะคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นในสังคม

3. ความต้องการที่อยากจะเปลี่ยน (Internalization) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าเนื่องจากสิ่งนั้นตรงกับความต้องการภายในและค่านิยมของเขาพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยกระบวนการนี้จะสอดคล้องกับค่านิยมที่เขามีอยู่เดิม ความพึงพอใจจะขึ้นอยู่กับเนื้อหารายละเอียดของพฤติกรรมนั้นๆ

ฮาร์วี และ บีเวอร์ลี (Harvey and Beverly) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลซึ่งมีบุคลิกภาพเชื่อฟังผู้มีอำนาจ พบว่าบุคคลที่มีบุคลิกเชื่อผู้มีอำนาจสูงจะมีระดับความเชื่อถือสูงกว่าบุคคลที่มีลักษณะเชื่อผู้มีอำนาจต่ำ และระดับความถูกต้อง (Degree of Accuracy) ของผู้มีบุคลิกเชื่อผู้มีอำนาจต่ำจะแน่นอนกว่า นอกจากนี้ยังได้ศึกษาพบว่าทัศนคติของบุคคลจะเปลี่ยนไปจากการสื่อสารที่ได้รับจากแหล่งของข่าวสารนั้น (Source of Message) มิใช่จากข่าวสารหรือข้อความที่บรรจุอยู่ในเนื้อหาในตัวของมันเอง (วิชญ์ สุวรรณเพิ่ม, 2533 : 86)

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล มี 2 ประเภท คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มขึ้นในทางบวกด้วย แต่ถ้าทัศนคติเป็นไปในทางลบก็จะเพิ่มขึ้นในทางลบด้วย
2. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมของบุคคลไปในทางตรงกันข้าม

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางเดียวกันจะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า มันคงกว่าคงที่กว่าทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปคนละทาง

ทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจโดยวิธีบุคคลได้รับข่าวสารจากบุคคลหรือสื่อมวลชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบของทัศนคติด้านความรู้ และมีแนวโน้มทำให้องค์ประกอบด้านความรู้สึกและพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงด้วย

สื่อมวลชนกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

สื่อมวลชนมีอิทธิพลมากน้อยเพียงใดในสังคมปัจจุบันนั้นแทบจะไม่ต้องกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน นอกจากนั้นยังพิศุจน์คำกล่าวที่ว่า “การสื่อสารเป็นสาร เป็นสายใยของสังคมและเป็นปัจจัยหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญอันหนึ่งของสังคม” ได้เป็นอย่างดี (พิทยา จินาวัฒน์, 2522 : 10)

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา สื่อมวลชนได้วิวัฒนาการไปอย่างรวดเร็ว Harold D. Lasswell ได้พูดถึงหน้าที่พื้นฐานของสื่อมวลชนไว้ว่า “สื่อมวลชนมีหน้าที่ให้ข่าวสาร ให้ความคิดเห็น ให้การศึกษา และถ่ายทอดวัฒนธรรม. และในท่ามกลางความเจริญของสังคม สื่อมวลชนมีหน้าที่เพิ่มมากขึ้น เช่น หน้าที่ให้ความบันเทิง เป็นต้น

หน้าที่ของสื่อมวลชนดังกล่าวผลักดันให้สื่อมวลชนก้าวหน้าไปมีบทบาทในวงการต่างๆ มากมาย อาทิ ในการสร้างเอกลักษณ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งการกระทำให้การพัฒนาประเทศซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้เป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา เป็นต้น นับว่าสื่อมวลชนเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการให้ข่าวสาร ข้อเสนอนะ ชี้แจง ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของประชาชน ให้มีทัศนคติ และค่านิยม อันส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

อย่างไรก็ตามขณะที่หลายประเทศอยู่ในระหว่างการพัฒนาหรือพัฒนาแล้ว ประเทศเหล่านี้อาจเผชิญกับสภาพของความเจริญด้านต่างๆ ที่ไม่ได้สัดส่วน หรือผิดแผกเบี่ยงเบนไป ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ อาทิเช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ของประชากร ปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของสังคม ปัญหาคอร์ปชั่น เป็นต้น

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญปัญหาหนึ่ง ซึ่งบังเกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนาและในประเทศที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว แต่เดิมปัญหาเหล่านี้ยังไม่แพร่ระบาดและเป็นที่ยอมรับของประเทศไทยมากนักนักการแก้ไขปัญหาก็ทำไปในลักษณะต่างคนต่างทำ จนกระทั่ง 10 กว่าปีมานี้เองที่ปัญหาเหล่านี้ลุกลามไปอย่างรุนแรงและกว้างขวาง จนเป็นเหตุให้นานาประเทศต้องร่วมมือต่อต้านปัญหานี้ ประเทศไทยเราก็ประสบกับปัญหาเหล่านี้รุนแรงเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา ลักษณะการระบาดเกิดขึ้นหลายแนวทางสู่ท้องที่และประชากรกลุ่มใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชน รัฐบาลไทยได้พยายามระดมสรรพกำลังและทรัพยากรเพื่อขจัดปัญหานี้ให้ลดน้อยลง

ด้วยเหตุนี้เองสื่อมวลชนจึงไม่ใช่เพียงกระบอกเสียงของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น จากอดีตที่ผ่านมาสื่อมวลชนจะเป็นผู้รายงานข่าวสาร สะท้อนความคิดเห็นจากประชาชนไปสู่รัฐ

และเป็นพลังกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างกว้างๆ แต่ในปัจจุบันสื่อมวลชนได้หันมามีบทบาทหน้าที่จำเพาะอย่าง มากขึ้น โดยทุกๆ ฝ่ายทุกวงการได้เห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชน ในอันที่จะช่วยกันป้องกันแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น และปัญหา ยาเสพติดก็เป็นปัญหาหนึ่งซึ่งสื่อมวลชนได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย ยาเสพติดก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญไม่เฉพาะแต่ในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ได้เป็นปัญหาของสังคมโลก ปัจจุบันจำนวนผู้ติดยาเสพติดและประเภทของยาเสพติดได้ทวีจำนวนมากขึ้น แม้ทุกประเทศจะได้พยายามปราบปรามผู้กระทำผิดอย่างเจ็บขาดและได้แก้ไขมาตรการทางกฎหมายเพิ่มบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิดให้หนักขึ้นแล้วก็ตาม แต่มาตรการดังกล่าวย่อมไม่บรรลุผล ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงได้มุ่งให้ความสนใจด้านการป้องกันปัญหา โดยพยายามหาวิธีการต่างๆ ให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการใช้ยาเสพติด การให้การศึกษาเพื่อป้องกันยาเสพติด นับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่น่ามาใช้อย่างกว้างขวาง การให้การศึกษาเพื่อป้องกันยาเสพติด (Preventive Education) นั้นหมายถึงการให้ข่าวสารการศึกษาแก่ประชาชนเพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนติดยาเสพติด ซึ่งเริ่มด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับโทษพิษและภัยอันตรายของยาเสพติด ชนิดต่างๆ ให้คำแนะนำแนวทางและวิธีการต่างๆ ที่จะให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า บรรลุเป้าหมายในชีวิตที่ดี

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า กระบวนการให้การศึกษาเพื่อป้องกันยาเสพติดนั้น จะประกอบไปด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับยาเสพติด และการให้การศึกษาที่ทำให้บุคคลสามารถ มีทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม หลีกหนีจากยาเสพติดและสามารถดำเนินชีวิตตลอดจนช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้อยู่อย่างมีความสุขในสังคม

การดำเนินการอาจกระทำโดยการศึกษาอย่างมีแบบแผน ทั้งภายในภายนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งผู้ที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูอาจารย์ นักการศึกษา ผู้นำเยาวชน นายแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ปกครอง เยาวชน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการให้ข่าวสารความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยอาศัยข้อได้เปรียบทางคุณลักษณะของสื่อมวลชนแต่ละประเภท ที่สามารถให้ข่าวสาร ข้อแนะนำ เสนอความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง ประหยัด และมีประสิทธิภาพอีกด้วย

การป้องกันยาเสพติดจะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญๆ อันประกอบไปด้วยประเภทของสื่อ (Media) แหล่งข่าวกลยุทธ์ (Strategy) เนื้อหาของข่าวสาร (Message) และกลุ่มเป้าหมาย (Audience Target Group) ซึ่งจะต้องจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง รวมทั้งการประเมินผลสะท้อนกลับ (Feedback) ซึ่งการป้องกันโดยสื่อมวลชนประเภทต่างๆ นั้นสามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

สื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ สามารถเสนอข่าวสาร บทความ แสดงให้เห็นถึงโทษพิษภัยของยาเสพติด ไม่ใช่ยาเสพติดอันก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม อาจมีคอลัมน์แนะนำชีวิตและสุขภาพ รวมทั้งการชี้ชวนให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น การเล่นกีฬา การบำเพ็ญประโยชน์ การเล่นกีฬาเพื่อจะได้นำชื่อเสียงมาสู่ตนเอง และชุมชน ควรหลีกเลี่ยงการเสนอข่าวสาร รูปภาพที่ล่อแหลมต่อการประพฤติไปในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้มีการระบุไว้ในจรรยาบรรณของหนังสือพิมพ์อย่างครบถ้วน

สื่อมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อประเภทนี้มีข้อได้เปรียบกว่าสื่อประเภทสิ่งพิมพ์อยู่มาก โดยเฉพาะ โทรทัศน์ ผู้ชมสามารถเห็นภาพและได้ยินเสียงไปพร้อมๆ กัน ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเข้าใจได้มาก ในทำนองเดียวกัน วิทยุ ซึ่งสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังได้ทั่วประเทศ สื่อประเภทนี้จึงมีบทบาทในอันที่จะช่วยเสนอข่าวสารในรูปของการประกาศคำรายการโฆษณา บทความ ละครวิทยุ โทรทัศน์หรือรายการพิเศษอื่นๆ ฯลฯ

ดังนั้นการใช้สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญประเภทหนึ่ง ในการดำเนินการรณรงค์เพื่อป้องกันในเรื่องการเสพยาบ้าของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก ซึ่งยังคงมีความรู้ความเข้าใจที่ยังไม่ถูกต้องถึงโทษและพิษภัย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาติ กระบวนการใช้สื่อมวลชนในการรายงานให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารในเรื่องยาบ้าในลักษณะนี้ จึงเป็นการเตือนให้ประชาชนได้ตระหนัก และรวมพลังในการชักจูงพร้อมๆ กัน เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัว หรือการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชน ต่อกรณีใดกรณีหนึ่งในทิศทางที่ต้องการ (แผนกสื่อสารวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520 : 8-9) ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication)

ที่มุ่งให้ผู้รับข่าวสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
เป้าหมาย

ตลอดจนพฤติกรรมโดยสมัครใจของกลุ่ม

จากแนวคิดเหล่านี้ จึงเป็นแนวทางในการเลือกใช้สื่อ เป็นผลให้เกิดแผนการใช้สื่อมวลชน การระดมข่าวสารผ่านทาง วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในรูปของโฆษณาสั้นๆ รายการสนทนาเกี่ยวกับปัญหายาบ้า ภาพยนตร์โฆษณา หรือการลงข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ถึงเหตุร้ายต่างๆ ที่เกิดจากยาบ้า เท่าที่ผ่านมา จึงทำให้ผู้วิจัย เห็นว่าควรมีการสำรวจพฤติกรรม การรับข่าวสารเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในเรื่องความรู้เกี่ยวกับโทษ และพิษภัยของยาบ้าว่าผู้รับสารมีการยอมรับต่อสารเหล่านี้อย่างไร รวมทั้งมีทัศนคติต่อข่าวสารต่างุั้นนั้อย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การคาดเดาพฤติกรรมหลังการรับรู้ได้ว่าก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไรต่อผู้รับข่าวสาร โดยเลือกสำรวจกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับปัญหายาอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในครอบครัว

Hess และ Shipman (1965) ศึกษาพบว่ารูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวมีผลมาจากการที่เด็กเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ภายนอกครอบครัว เช่น กิจกรรมในโรงเรียน กิจกรรมสาธารณะ การใช้สื่อมวลชน การเรียนรู้ทางสังคม และการเมือง

Mcleod , Chaffee และ Wackman(1973) ศึกษาพบว่า รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูก มีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อเพื่อรับข่าวสารของเด็กวัยรุ่น ซึ่งการวิจัยนี้ได้ควบคุมตัวแปรที่สำคัญอื่น ๆ ไว้แล้ว ผู้วิจัยพบว่าในบ้านที่เด็กถูกสอนให้แสดงความคิดเห็นได้และเปิดโอกาสให้ได้เถียงนั้นมักจะเป็นผลให้เด็กเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระมากกว่าการเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาในด้านบันเทิง ซึ่งเด็กอื่น ๆ จะได้รับจากการใช้สื่อ นั้น

Mcleod, Chaffee และ Wackman(1973) ได้อธิบายลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวว่ามี 2 แบบ คือ Socio-Orientation และ Concept-Orientation ความสัมพันธ์แบบ Socio-Orientation คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวที่เข้ากันได้ ครอบครัวแบบนี้จะอบรมให้เด็กรักความสามัคคีกลมเกลียวกับพ่อแม่และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว พ่อแม่จะสนับสนุนให้เด็กปรับตัว สอนให้หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ขอมจำนวนในการถกเถียงปัญหา ครอบครัวแบบนี้จะสอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ ส่วนความสัมพันธ์แบบ Concept-Orientation จะสนับสนุนให้เด็กแสดงความคิดเห็นโดยยึดถือแนวความคิดข้อเท็จจริง ความถูกต้อง ความเป็นได้ได้ของเนื้อหาที่สื่อสารกันเป็นหลัก เด็กจะได้รับกำลังใจเมื่อรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนออกมาอย่างเปิดเผย รู้จักโต้แย้งผู้อื่น และขณะเดียวกันก็รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อของบุคคลอื่นด้วย นอกจากนี้พ่อแม่ยังสนับสนุนให้ลูกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและแสดงเหตุผล แม้จะมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงหรือขัดแย้งกับบุคคลอื่น ดังนั้น เด็กมักจะถกเถียงปัญหากับพ่อแม่หรือบุคคลอื่นเป็นประจำ และรู้จักประเมินปัญหาอย่างรอบคอบ

McLeod Harburg และ Prince(1974) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการโน้มน้าวใจและการสื่อสารภายในครอบครัวพบว่า แต่ละบุคคลจะได้รับการเรียนรู้จากการสื่อสารในครอบครัวตั้งแต่วัยเด็กและการเรียนรู้นี้จะส่งผลให้เกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งความแตกต่างในด้านนี้จะทำให้แต่ละบุคคลถูกโน้มน้าวใจได้ในระดับที่แตกต่างกัน

เจตนศักดิ์ แสงสิงแก้ว (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การสื่อสารกับกระบวนการสังคมประภิตทางการเมืองพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การสื่อสารในกลุ่มเพื่อน รองลงมาได้แก่ การมีประสบการณ์ทางการเมืองและ ลักษณะครอบครัวแบบเน้นเหตุผล (Concept-Orientation) ตามลำดับ และยังพบว่าครอบครัวแบบเน้นเหตุผล(Concept-Orientation) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ ความเข้าใจ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าครอบครัวแบบเน้นสังคม (Socio-Orientation)

ธารทิพย์ สมบูรณ์ (2527) “ศึกษาการแพร่กระจายค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาบทบาทของการสื่อสารภายในครอบครัว การสื่อสารในโรงเรียน และการสื่อสารมวลชนพบว่า นักเรียนที่มีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเน้นเหตุผล (Concept-Orientation) จะเปิดรับข่าวสารเรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ บ่อยครั้งกว่านักเรียนที่มีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเน้นสังคม (Socio-Orientation) และรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเน้นเหตุผล (Concept-Orientation) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ ทักษะคิด และการนำไปปฏิบัติในเรื่องค่านิยมพื้นฐาน นอกจากนี้พบว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวแบบเน้นเหตุผล (Concept-Orientation) มีแนวโน้มว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐานดีกว่าครอบครัวแบบเน้นสังคม (Socio-Orientation)

มัทนา ไททยะโกมล (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวของบุคคลกับลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารธนาคารในประเทศไทย พบว่า รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวเดิมของผู้บริหาร มีความสัมพันธ์กับลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารธนาคารกล่าวคือ รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบ Consensual มีความสัมพันธ์กับลักษณะการบริหารงานที่มีแนวโน้มเป็นแบบประชาธิปไตย

พัชนี เหยจรรยา และประทุม ฤกษ์กลาง(2531) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวและการเปิดรับสื่อมวลชนของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่ารูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิด มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับนิตยสารและวิทยุ รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบปิดมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อ นิตยสาร ส่วนรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบปล่อย มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับนิตยสารและวิทยุ

วาริศา พลายนัว(2532) ได้วิจัยรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวการเปิดรับสื่อมวลชน และทัศนคติต่อสถานภาพสตรีของนักศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่ารูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบปิดไม่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน แต่แบบปล่อยมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนและรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อสถานภาพสตรี

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน

ลาสเวล (Lasswell,1948:77-51) นักรัฐศาสตร์ซึ่งบุกเบิกทำการวิจัยด้านการสื่อสารมวลชนได้กล่าวถึงหน้าที่ที่สำคัญ 3 ประการของสื่อมวลชนคือ

1. แสวงหาและเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในสังคม
2. ประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคมหมายถึงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นการวิเคราะห้และเสนอแนะว่าควรจะทำอย่างไรเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ
3. ถ่ายทอดมรดกทางสังคม หมายถึงเผยแพร่ความรู้ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมแก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เพื่อให้วิทยาการและวัฒนธรรมของสังคมคงอยู่

ชรัมม์ (Schramm, 1964:17-51) และไรท์ (Wright, 1975:9) ได้เพิ่มเติมหน้าที่ประการที่สี่ของสื่อมวลชนคือ

4. ให้ความบันเทิง หมายถึงเผยแพร่การแสดงดนตรี และศิลปะเพื่อสร้างความจรรโลงใจแก่มวลชน

แคลปเปอร์ (Klapper. 1961:14-49) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนไว้ดังนี้

1. สื่อมวลชนไม่ได้มีอิทธิพลต่อประชาชนโดยตรงแต่จะมีอิทธิพลโดยอ้อมซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความมีใจโน้มเอียงคือ ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยมและความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อนที่จะมาสัมผัสสื่อมวลชน

1.2 การเลือกรับสาร ประชาชนจะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตนและจะเลือกตีความหมายของสารตามความเชื่อ และค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม

1.3 อิทธิพลของบุคคล บางครั้งข่าวสารจากสื่อมวลชนจะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นก่อนที่จะไปถึงประชาชน ผู้นำความคิดเห็นมักสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปด้วย ทำให้มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนอยู่มาก

1.4 กลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม

1.5 ระบบสื่อมวลชน

2. สื่อมวลชนจะเป็นเพียงแรงเสริม (Reinforcement) ที่สนับสนุนทัศนคติ ทัศนคติ ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นและพร้อมที่จะแสดงออกมาเมื่อมีแรงจูงใจหรือเมื่อโอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนได้เล็กน้อยและมักเป็นทัศนคติที่ยังไม่มั่นคง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกหรือเปลี่ยนไปในทางตรงข้ามนั้น เป็นไปได้ยากอาจเปลี่ยนได้บ้าง แต่ต้องให้เวลาและบุคคลต้องได้รับข่าวสารเพียงพอ อย่างไรก็ตามอิทธิพลของสื่อมวลชนในด้านการเปลี่ยนแปลง จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว

4. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติให้แก่ประชาชนได้ ในกรณีที่บุคคลไม่เคยมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน และต้องได้รับสารที่เสนอเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลในลักษณะสะสม ไม่ใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลทันทีทันใด

รัช และเอทอฟ (Rush and Athoff, 1971:16) ได้ศึกษาพบว่าสื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากในการให้ความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ ซึ่งมีผลต่อการสั่งสมประสบการณ์และพัฒนาบุคลิกภาพ และมีบทบาทในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการเรียนรู้แก่บุคคล นักวิชาการทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ หรือทางการสื่อสารมวลชนต่างก็ยอมรับบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อชีวิตมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับยาเสพติด

จากการศึกษางานวิจัยเท่าที่ผ่านมาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับยาบ้าหรือยาเสพติดอื่น ๆ มีดังนี้

อรสา ปานขาว(2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการยอมรับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุและโทรทัศน์ของประชาชนในเขตชุมชนแออัดคลองเตย” ปรากฏผลดังนี้

1. ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะด้านประชากรกับอัตราการเปิดรับสารด้านป้องกันยาเสพติดทางวิทยุโทรทัศน์ พบว่า
 - ผู้มีสถานภาพแตกต่างกันเปิดรับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุในอัตราที่แตกต่างกัน แต่เปิดรับสารดังกล่าวทางโทรทัศน์ในอัตราที่ไม่แตกต่างกัน
 - ผู้ที่มีเพศ การศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจต่างกัน เปิดรับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุและโทรทัศน์ในอัตราที่ไม่แตกต่างกัน
 - ผู้ที่มีอายุแตกต่างกัน เปิดรับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุและโทรทัศน์ในอัตราที่แตกต่างกัน
 - ผู้ที่มีขนาดครอบครัวแตกต่างกัน เปิดรับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุ ในอัตราที่ไม่แตกต่างกัน และเปิดรับสารดังกล่าวทางโทรทัศน์ในอัตราที่แตกต่างกัน
2. ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับความรู้ต่อสาร พบว่า

ผู้ที่มีสถานภาพ การศึกษา แตกต่างกันมีความรู้เกี่ยวกับสารด้านการป้องกันยาเสพติดทางวิทยุโทรทัศน์แตกต่างกัน แต่เพศ อายุ ขนาดของครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน จะมีความรู้เกี่ยวกับสารดังกล่าวไม่แตกต่างกัน
3. ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับทัศนคติต่อสาร พบว่า

สถานภาพ การศึกษา อายุ แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อสารด้านป้องกันยาเสพติดทางวิทยุและโทรทัศน์แตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกัน เพศ ขนาดของครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจ แตกต่างกันจะมีทัศนคติต่อสารดังกล่าวไม่แตกต่างกัน

ร.ต.ท. หญิงฉัตรธูมา เริ่มรุ่งน(2532) ทำการวิจัยเรื่อง “การแพร่ระบาดของการใช้ยากระตุ้นประสาท(การศึกษาสำรวจปัจจัยปัญหา และผลกระทบต่อครอบครัวและสังคม ของ

กลุ่มคนงานแลปลา จังหวัดสมุทรปราการ) พบว่า กลุ่มประชากรตัวอย่าง 144 ราย จากโรงงานในเขตอำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ มีผู้ใช้ยากระตุ้นประสาท 114 ราย คิดเป็นร้อยละ 79.2 และมีผู้ไม่ใช้ยากระตุ้นประสาทเพียง 30 ราย หรือร้อยละ 20.8 นับว่าเป็นอัตราสูง และมีแนวโน้มการใช้สูงขึ้น เนื่องจากอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เพื่อนร่วมอาชีพใช้ยานี้ และหาซื้อได้ง่ายจากเพื่อนคนงานที่ซื้อมาแบ่งขาย กฎหมายยังเข้าไปไม่ถึง คนงานมีความรู้เกี่ยวกับยากระตุ้นประสาทอย่างผิวเผิน จะรู้และเข้าใจเพียงว่า เมื่อกินยานี้แล้วช่วยให้ไม่รู้สึกง่วงและทำงานได้ทน แต่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจถึงโทษ หรือ อันตรายของการใช้ยาเหล่านี้เป็นประจำ และคิดว่าจะยังต้องใช้ต่อไป เนื่องจากสภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่คนงานได้รับ เนื่องจากทำงานได้น้อยค่าแรงที่ได้มาก็จะไม่พอกับค่าใช้จ่ายและการดำรงชีวิตในแต่ละวัน

นพพร พานิชสุข(2533) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของครอบครัวที่มีผลต่อการใช้ยากระตุ้นประสาทประเภทแอมเฟตามีนของเด็กวัยรุ่น พบว่าอิทธิพลของครอบครัวมีผลมากที่สุด ในอันที่จะทำให้เด็กวัยรุ่น มีแนวโน้มการใช้ยา กระตุ้นประสาทประเภทแอมเฟตามีน แต่อาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดาไม่ได้มีผลต่อการใช้หรือติดยา กระตุ้นประสาทประเภทแอมเฟตามีน ทั้งนี้เพราะทุกอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจใดๆ ก็มีโอกาสติดยาแอมเฟตามีนได้เท่าๆกัน ปัญหาของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยาแอมเฟตามีนในวัยรุ่นมีสาเหตุจาก

1. การแพร่ระบาดและการใช้ยากระตุ้นประสาทประเภทแอมเฟตามีนเพิ่มมากขึ้นในหมู่เด็กวัยรุ่น
2. เนื่องจากเด็กวัยรุ่นคบเพื่อนไม่ดี ได้รับคำแนะนำชักจูงจากเพื่อนในเรื่องที่ไม่ดี
3. กรณีที่บิดา-มารดาแยกกันอยู่ หรือหย่าร้าง ทำให้เด็กขาดความใกล้ชิดขาดคำปรึกษาที่ดี

ซึ่งนพพร พานิชสุข ได้เสนอแนวทางแก้ไข การใช้ยาแอมเฟตามีนในหมู่วัยรุ่นไว้ทางหนึ่งว่าควรเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการใช้ยาแอมเฟตามีนให้แพร่หลายโดยผ่านทางสื่อมวลชน

พรศรี พัฒนพงศ์(2520) ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่สนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในสถานศึกษา" พบว่า ครู-อาจารย์ส่วนมากมัก

ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในลักษณะการแก้ไขปัญหามากกว่าการป้องกัน ทั้งนี้เนื่องจากขาดเวลา ขาดเครื่องมือ และบุคลากร ตลอดจนการไม่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาเท่าที่ควร ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะแก้ไขปัญหามาตรการปฏิบัติงานเพื่อป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในสถานศึกษา โดยควรที่จะมีการประสานความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ตลอดจนความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ครู นักเรียน โดยให้มีข่าวสาร โปสเตอร์ ฯลฯ เพื่อเป็นสื่อในการป้องกันการให้ยาเสพติดอย่างแพร่หลาย

นิรมล เปลี่ยนจรรยา(2530) ศึกษาเรื่อง “การใช้กัญชาและสารระเหยของนักเรียนวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร : การเรียนรู้ทางสังคม” พบว่า อิทธิพลของกลุ่มปฐมภูมิ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนสนิทจะมีผลต่อการให้ยาเสพติดของนักเรียนวัยรุ่นมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียนวัยรุ่น คือ บิดา มารดา หรือ ครู-อาจารย์ จะเป็นผู้มีบทบาทต่อการให้รางวัลหรือลงโทษนักเรียน เมื่อนักเรียนได้แสดงพฤติกรรมอันพึงประสงค์ และการเอาใจใส่ดูแลนักเรียน ในเรื่องต่างๆดังนี้

1. ควรที่จะแนะแนวทางแก่นักเรียนในการคบเพื่อนสนิท เนื่องจากนักเรียนที่คบเพื่อนที่ให้ยาเสพติด จะมีโอกาสในการให้ยาเสพติดมาก เพราะกลุ่มเพื่อนที่ใกล้ชิดจะมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน นักเรียนมักสร้างบรรทัดฐานของกลุ่ม มีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันเพื่อเป็นการแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่ม
2. ควรนำเรื่อง “การเสริมแรง” เป็นเงื่อนไขในการกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ คือ เมื่อเกิดพฤติกรรมประพฤติปฏิบัติตามต้องการแล้ว ก็จะได้รับรางวัล และจะถูกงดให้รางวัล เมื่อประพฤติปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความต้องการ
3. ให้ความรู้ ความเข้าใจกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียน ในเรื่องการให้ความหมายของยาเสพติด ควรมีการแสดงท่าทีและวาทะที่แสดงให้เห็นความรู้สึกในทางลบเพียงอย่างเดียว การมีการตอกย้ำและนำเชื่อมโยงกับสิ่งที่ไม่ดี สังคมรังเกียจบุคคลก็จะยอมรับค่านิยมบรรทัดฐานดังกล่าว และไม่ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

4. การให้การเรียนรู้ และทัศนคติที่ถูกต้องต่อการใช้ยาเสพติด ควรเริ่มตั้งแต่เด็กที่มีวุฒิภาวะในการเรียนรู้ ในวัยเด็ก บิดามารดาจะเป็นผู้ปลูกฝังความรู้ที่ถูกต้องที่ดีที่สุด แต่เมื่อเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา ครู-อาจารย์ จะเป็นผู้เสริมความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องต่อไป

ยุบลวรรณ ประมวลรัฐการ(2531) ศึกษาเรื่อง “ตัวแบบสมมุติฐานการใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดวัยรุ่น : ทดสอบเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี” เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของตัวแปรในตัวแบบสมมุติฐาน 6 มิโนทส์น คือ

1. การใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดในวัยรุ่น
2. การคบเพื่อนที่ใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติด
3. ความเชื่อในค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม
4. ความยึดมั่นผูกพันต่อการกระทำที่สังคมยอมรับ
5. ความรู้สึกผูกพันต่อโรงเรียน
6. ความรู้สึกผูกพันต่อบิดามารดา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อการกระทำที่สังคมยอมรับ ความเชื่อในค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม และการคบเพื่อนที่ใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติด มีผลกระทบโดยตรงต่อการใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดของวัยรุ่น และเมื่อเปรียบเทียบตัวแปรทั้ง 3 ตัวแปรแล้ว พบว่าการคบเพื่อนที่ใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติด มีผลกระทบต่อการใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดในหมู่วัยรุ่นมากที่สุด ความเชื่อในค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม มีผลกระทบต่อการใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามการใช้อาหรืหรือสิ่งเสพติดของวัยรุ่น ส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบทางอ้อมของความรู้สึกผูกพันต่อบิดามารดา ความรู้สึกผูกพันต่อโรงเรียน ความยึดมั่นผูกพันต่อการกระทำที่สังคมยอมรับ และความเชื่อในค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม

วิศรา วราลักษณ์(2538) ศึกษาเรื่อง “การเปิดรับข่าวสารความรู้ เรื่องสิ่งเสพติดและการป้องกันสิ่งเสพติดจากสื่อมวลชน และสื่อบุคคล ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น” พบว่า การเปิดรับข่าวสารความรู้เรื่องสิ่งเสพติด และการป้องกันสิ่งเสพติดจากสื่อมวลชนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีความสัมพันธ์กับ ระดับความรู้ ความเข้าใจ เรื่องสิ่งเสพติด และการป้องกันสิ่งเสพติด